

Розвиток і формування особистості молодшого школяра в умовах естетично-творчої діяльності

Ольга СЕРЕДА,

вчитель початкової школи, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

В умовах демократизації і гуманізації освіти, орієнтації на національні і загальнолюдські цінності актуалізується питання пошуку нових шляхів виховання дитини. Особлива увага приділяється розробленню нових виховних технологій, які б забезпечували формування і розвиток зростаючої особистості передусім на духовних засадах як домінуючих і вирішальних для розвитку ціннісної системи людини [2, с. 3].

Початкова ланка як складова загальної середньої освіти має на меті всебічний розвиток молодших школярів, зокрема шляхом забезпечення високої естетичної освіченості та вихованості особистості, формування естетичних потреб і почуттів молодого покоління. Перед школою постає необхідність в опануванні технологією, що дає змогу на основі цілісного підходу до формування особистості сприяти розвитку її естетичного ставлення до дійсності, залучати до сприйняття і творення естетичної культури суспільства, розвивати психологічні механізми творчої діяльності.

Вирішенню означених завдань повною мірою сприяє художньо-естетичне середовище Миколаївської спеціалізованої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел – експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня «Академія дитячої творчості». У школі створено умови для формування творчої компетентної особистості, здатної реалізувати свій потенціал у суспільстві, упроваджуються інтерактивні методи навчання, інноваційні ідеї, нові ефективні педагогічні технології, апробовані на практиці.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічні аспекти розвитку і формування особистості молодшого школяра в естетично-творчій діяльності, репрезентувати програму реалізації такого підходу в навчально-виховному процесі початкової освіти.

Обґрунтування необхідності зосередження педагогічного процесу на потребах розвитку творчих сил кожної дитини у різних видах діяльності, виховання на засадах загальнолюдських і національних цінностей бере початок у працях Й.Песталоцци,

Ж.-Ж.Руссо, К.Ушинського. В.Сухомлинський розвинув, поглибив, збагатив педагогічні знання про сутність і рушійні сили розвитку дитини, розкрив шляхи та засоби взаємозв'язку навчання і розвитку.

Проблему творчої діяльності, що пов'язана з творчими здібностями, розробляли вчені О.Леонт'єв, С.Рубінштейн, В.Крутецький, В.Пономар'єв, В.Моляко. Дослідження Т.Байбери, Д.Богоявленської, Л.Виготського, Ю.Гільбуха вказують на те, що саме молодший шкільний вік є найсприятливішим для розвитку творчих здібностей дітей. Питання естетичних засад розвитку особистості відображено у працях А.Бурова, І.Зязюна, Е.Кветковського. Проблему всебічного розвитку особистості досліджували відомі вчені А.Алексюк, І.Бех, Н.Бібік, С.Гончаренко, О.Дусавицький, О.Савченко.

Сучасна школа потребує докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій формування індивідуальності учня як суб'єкта і проектувальника життя, створення простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка вміє творчо вирішувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни.

Державний стандарт початкової загальної освіти спрямовує як на всебічний розвиток та виховання особистості, значущі освітні результати підготовки учнів молодшого шкільного віку, формування бажання і вміння вчитися, так і набуття достатнього особистого досвіду культури спілкування і співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань. Протягом навчання в початковій школі учні мають оволодіти ключовими компетентностями, що передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій [3].

Аналіз досліджень аспектів розвитку естетично-творчої діяльності молодших школярів засвідчив, що молодший шкільний вік має значний резерв для розумового й емоційного розвитку сфери духовного життя особистості, що особливо важливо у молодшому шкільному віці.

Потреба у творенні постає ще у дошкільнят, під час ігрової діяльності. Оскільки розвиток особистості пов'язаний із потребою та здатністю творити, творчі імпульси дитини можна перетворити у творчий характер діяльності.

Творчість містить новизну, що передбачає значні зусилля, спеціальний пошук, знаходження нового способу вирішення проблеми. Щоб спрямувати дитину до творчої діяльності, необхідно забезпечити певний емоційний настрій, мотивацію, настанови, ступінь власної активності особистості. Без цих компонентів неможливе створення творчої ситуації, а, отже, і власне творчості. Тому варто звернути увагу на розвиток таких особливостей емоційної сфери дитини, як: реалістична «Я-концепція», впевненість у своїх силах і здібностях, внутрішня

мотивація, терпимість до особливостей інших людей, наполегливість у виконанні завдань, внутрішня мотивація [6, с. 29].

Під час активної творчої діяльності розкриваються та формуються креативні здібності особистості. Основними ознаками їх є: здатність ризикувати; дивергентне мислення; гнучкість у мисленні та діях; швидкість мислення; здатність висловлювати оригінальні ідеї, винаходити нове; багата уява; сприйняття неоднозначних речей; високий рівень естетичних цінностей; розвинена інтуїція. Формуванню продуктивного творчого мислення сприяє оволодіння спеціальними прийомами. До таких прийомів належать: виокремлення протилежних властивостей; пошук аналогій; асоціювання понять; постановка запитань; переформулювання; генерування ідей; зміна альтернативи; комбінування [там само, с. 30].

Розвиток творчих здібностей тісно пов'язаний із процесами формування пізнавальної сфери дитини. Саме тому варто звернути особливу увагу на розвиток пізнавальних здібностей і навичок дітей: володіння значним обсягом інформації, вміння аналізувати, інтегрувати й синтезувати інформацію, багатий словниковий запас, здатність до перетворень, критичність мислення, високий рівень допитливості.

У будь-якій діяльності – індивідуальній, чи колективній – окрім її суто практичного призначення є хоча б елементи загальнолюдського, що виявляються в її значущості для всього людського роду. Загальнолюдський початок надає діяльності естетичний зміст. Саме у цьому розумінні будь-яка сфера діяльності людини може розглядатися як естетична.

Універсальна форма естетичної діяльності – творчість за законами краси. Її стрижнем є мистецтво, в якому діяльність людини сягає вищої форми естетичного – художньої. Але художня творчість не охоплює всі форми естетичної діяльності людини. Сфера естетичного засвоєння світу є набагато ширшою і стосується праці, побуту, культури, суспільних відносин. Предметом естетичної насолоди та естетичної діяльності є також природа.

Окрім практичних та художньо-практичних (творів мистецтва) форм естетичної діяльності, існують внутрішні, духовні її форми: емоційно-інтелектуальні, що виробляють естетичні враження та уявлення, естетичні смаки та ідеали. При цьому естетичні уявлення, смаки, ідеали є результатом внутрішньої, духовної діяльності людини, що збагачують особистість, втілюються у практичній діяльності певної особистості – продуктах цієї діяльності. В молодшому шкільному віці відбувається формування почуттів, смаків та ідеалів; важливо, щоб дитина відчувала прекрасне, захоплювалася ним, дивувалася природою і прекрасними людськими творіннями. Щодо цього доречно навести вислів В.Сухомлинського: «Прекрасне – могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості».

На наш погляд, ефективність процесу розвитку естетично-творчої діяльності молодших школярів підвищується завдяки творчій діяльності педагога. Така діяльність повинна бути засобом формування і всебічного розвитку особистості учня. Вчитель має пам'ятати: кожна дитина молодшого шкільного віку своєрідно сприймає світ, вона бачить те, чого не бачать інші, чує незрозумілі чарівні звуки, фарбує світ в улюблений колір. Кожна особистість є неповторною та індивідуальною, тому необхідно створити для дитини таку атмосферу, за якої постане потреба у різних видах діяльності, відтворенні світу за допомогою ліній і фарб, поетичного слова, почуттів, думки, прагнення, ініціативи і творчості.

Школа і родина мають розвивати творчий потенціал дитини. Тому, навчиться дитина здійснювати великі й маленькі відкриття або ні, багато в чому залежить від дорослих.

Результатом нашого дослідження щодо розвитку й формування особистості молодшого школяра в умовах естетично-творчої діяльності є створення авторської програми спецкурсу для учнів початкової школи «Розвиток естетично-творчої діяльності молодших школярів» [9]. Програма може реалізовуватися як спецкурс з естетики для спеціалізованих шкіл або на заняттях гуртка. Також запропоновані заняття можуть проводитися в формі факультативу для груп продовженого дня, у позакласній роботі.

Реалізація програми забезпечує навчання, виховання й особистісний розвиток засобами різних видів мистецтв, у різних видах діяльності. Дитина здійснює перші свідомі кроки в світ прекрасного, від яких залежить успіх роботи на наступних

етапах виховання. За таких умов формується пізнавально-естетична, комунікативно-естетична, художньо-естетична активність молодшого школяра творчого характеру.

Основна мета – забезпечення цілісного підходу до формування особистості, розвитку її естетичного ставлення до дійсності з потребою в досконалості, долученні до сприйняття і творення естетичної культури суспільства; формуванні психологічних механізмів творчої діяльності, повноцінного естетичного розвитку учнів.

Специфічною особливістю цієї програми є змістова інтеграція, образно-тематичний принцип поєднання змістових елементів, що втілює певну духовно-світоглядну ідею, сприяє збагаченню емоційно-чуттєвої сфери, розвитку цілісного художньо-творчого мислення. Інтегративний зміст реалізується шляхом системи творчих завдань, активізує міжсенсорні образні асоціації учнів у процесі поєднання різних видів дитячої художньої творчої діяльності та видів мистецтва: малювання, аплікації, ліплення, словесної творчості, проектування і дизайну, музично-ритмічних вправ, театральної діяльності, сприймання мистецтва і об'єктів довкілля, екскурсій. Її зміст передбачає ускладнення кожного виду діяльності.

Змістова інтеграція стимулює процесуально-виховну інтеграцію – перебудову процесу навчання, організаційних засад педагогічної взаємодії вчителя й учнів, систему засобів виховання, де основним є особистісно орієнтований підхід, зумовлений ідеєю самоцінності особистості, її духовності та суверенності. Реалізація такого підходу має ґрунтуватися на діалогічній основі, яка визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників виховного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію.

Організація діяльності орієнтується на принципах дієвості, активності і самостійності школярів, що забезпечують розвиток самостійності мислення, критичності щодо сприйняття художньої інформації, творчості.

Особливостями занять є те, що дитині пропонуються завдання не навчального характеру, серйозна робота набуває форм співробітництва, гри, творчої діяльності, що дуже приваблює маленького школяра. На цих заняттях не виставляються оцінки, хоча вербальне оцінювання присутнє. Оцінюється передусім не сам результат, а рівень творчості в ньому, його індивідуальність і неповторність. Це дає можливість створити особливий позитивний емоційний фон, розвинути інтерес, бажання вчитися, виконувати запропоновані завдання. Вони будуються так, що один вид діяльності змінюється іншим, а це робить процес навчання динамічним, насиченим та менш виснажливим.

Структура занять передбачає проведення психологічних ігор та вправ на вдосконалення навичок співробітництва; розвиток психологічних механізмів, що є основою творчої діяльності; формування

вмінь аналізу та рефлексії. Пропонується певна технологічна карта діяльності, яка дає змогу вчителю виявити власну творчість.

Мета і завдання цієї програми реалізуються на основі змісту кількох основних напрямів життєдіяльності: природи, людини, творінь людських рук та розуму. З огляду на це, програма складається з курсів, що відповідають рокам навчання дитини у початковій школі. Кожен курс поділяється на чотири розділи, які розкривають основний зміст: «Подорож у світ природи», «Я та світ навколо мене», «Таємниці доквілля», «Я та мистецтво». Розділ складається з тем, що втілюють певну ідею та реалізують мету і зміст програми. Кожна тема передбачає орієнтовний вид практичної діяльності, який може добиратися відповідно до творчої ініціативи вчителя, його знань, досвіду, а також рівня розвитку, потреб та інтересів вихованців.

Програма також передбачає години для вступних занять, що сприятимуть розвитку вмінь планувати дії, проведення підсумкових рефлексій або, за ініціативою вчителя чи учнів, додаткової роботи над певною темою, проведення екскурсій, відвідування музеїв, виставок.

Усі форми занять сприяють духовному розвитку, пізнанню світу, формуванню світогляду, життєвої компетентності, вихованню моралі. На вирішення цього завдання спрямовуються творча ініціатива вчителя, його знання і досвід, любов до дітей. У результаті проведення занять діти досягають значних успіхів у розвитку, що допоможе їм бути успішними у майбутньому.

Отже, аналіз наукових джерел та досвід діяльності з означеної теми дав змогу розкрити аспекти проблеми розвитку й формування особистості молодшого школяра в умовах естетично-творчої діяльності та визнати це питання одним із актуальних у навчально-виховному процесі початкової школи. Педагог має надати можливість кожній дитині зробити самостійні кроки сходишками творчості, розкрити задатки, здібності, нахили, досягнути людську мудрість, філософію життя, закони спілкування, збагатити своє емоційне життя почуттями насолоди від пізнання прекрасного, гармонійного в природі, доквіллі, праці, творчості.

Література

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання у школі / А.М. Алексюк. – К.: Рад. школа, 1973.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. №462 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
5. Проблемы эстетического развития личности школьника / под ред. А.И. Букова, Е.В. Кветковского. – М.: Педагогика, 1987. – 96с.
6. Психологічна підтримка творчості учня / Упоряд. О.Гавник, В.Зоц. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с.
7. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1976. – С. 191.
8. Савченко О.Я. У пошуках нової концепції школи першого ступеня навчання / О.Я. Савченко // Початкова школа. – 1990. – №1.
9. Серета О. Розвиток естетично-творчої діяльності / О.Серета // Початкова школа. – 2007. – №4.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 1.– С. 97, 541.

Анотації

Ольга СЕРЕДА

Розвиток і формування особистості молодшого школяра в умовах естетично-творчої діяльності

У статті проаналізовано психолого-педагогічні аспекти розвитку й формування особистості молодшого школяра в естетично-творчій діяльності, презентовано програму реалізації такого підходу в навчально-виховний процес початкової освіти.

Ключові слова: розвиток, формування, особистість, навчально-виховний процес, естетично-творча діяльність, авторська програма.

Ольга СЕРЕДА

Развитие и формирование личности младшего школьника в условиях эстетически-творческой деятельности

В статье проанализированы психолого-педагогические аспекты развития и формирования личности младшего школьника в эстетически-творческой деятельности, презентована программа реализации такого подхода в учебно-воспитательный процесс начального образования.

Ключевые слова: развитие, формирование, личность, учебно-воспитательный процесс, эстетически-творческая деятельность, авторская программа.

Olga SEREDA

Development and forming a young pupil's personality in the conditions of aesthetic-creative activity

In the article psychological-pedagogical aspects of the development and forming of a young pupil's personality in aesthetic-creative activity is analyzed, the programme of implementation of this approach in educational and teaching process in primary school is represented.

Keywords: development, forming, personality, educational and teaching process, aesthetic-creative activity, author's programme.